

УДК 378.091.3: 001.891]:069.1

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛИ І МУЗЕЮ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ І ПОЛЬЩІ

Марія Васишин

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського 7, Львів, Україна, 79005*

На підставі нормативних документів з питань реформування середньої освіти автором визначено тенденції створення умов для співпраці між школами та іншими соціальними інституціями, зокрема музеями. Доведено, що важливим у цьому ракурсі є досвід Польщі, яка здійснює реформування системи середньої освіти відповідно до стандартів ЮНЕСКО, Європарламенту та Ради Європи. Визначено здобутки українських музейних закладів у розвитку неформальної освіти, зокрема, у створенні дитячих центрів з експозиціями для різних вікових груп відвідувачів, організації музейних проектів, розширення функцій та ініціатив поза межі музейних форумів. З'ясовано основні риси, притаманні музейним заняттям, а саме взаємне проникнення та інтегрування мистецьких дисциплін та шкільних предметів, налагодження діалогу між різними віковими групами та взаємний обмін досвідом, використання наочності та розвиток мислення.

Ключові слова: музей, реформи середньої освіти, неформальна освіта, становлення співпраці між загальноосвітніми школами та музеями.

В умовах глобалізації та інформатизації простежуються загальноосвітні тенденції до зближення формальної і неформальної освіти, які взаємодоповнюють одна одну, реалізуючи принцип навчання протягом життя. Це пояснюють тим, що зміст освіти, у середній загальноосвітній школі часто занадто стандартизований і не відповідає потребам сьогодення, а неформальна освіта відкриває широке поле для застосування інноваційних педагогічних технологій, апробації інтерактивних методик та можливостей використання сучасних засобів навчання. Відповідно, школа втрачає свої своє верховенство над процесом навчання і все частіше такі суспільні інституції, як бібліотеки, ботанічні сади, доми культури, дитячо-юнацькі осередки та музеї виступають з освітніми ініціативами, які спрямовані на популяризацію наявних у них матеріальних ресурсів, колекцій і зборів.

Важливе місце серед усіх цих суспільних інституцій за кількістю різноманітних програм і проектів для учнівської молоді посідають музеї, які сприяють набуттю учнями компетентностей, пов'язаних із повсякденним життям, професійною і громадською діяльністю і сприяють адаптації учнів загальноосвітніх шкіл до швидкої зміни сучасних умов життя. Хоча навчальна діяльність цих інституцій не підкріплюється жодними

сертифікатами, атестатами чи дипломами, вона спрямована на набуття практичних умінь і кваліфікацій, які можуть значно розширювати навчальні можливості закладів середньої освіти, доповнювати і підсилювати їх. Ресурси музеїв різних профілів можуть бути застосовані і вдало використані під час вивчення більшості предметів з навчального плану загальноосвітніх шкіл, серед яких є предмети, як гуманітарного, так і природничого циклу, проте найчастіше їх застосовують під час вивчення художніх дисциплін.

Педагогічна діяльність музею в сучасних умовах стала важливим напрямом його діяльності і стимулює дослідження українських і польських діячів культури, науки і освіти, серед яких: Т. Белофастова, Л. Гайда, О. Гринів, Л. Гурін, О. Караманов, І. Ласкій, Н. Капустіна, Р. Патер, Й. Скутнік, М. Шельонг. Вони теоретично обґрунтовують основні засади музейної педагогіки і вдосконалюють дидактичні форми роботи зі школярами, розробляють ефективні методи і прийоми навчання в музеї. Простежується плідна творча співпраця музейників, вчителів, психологів в організації та проведенні найрізноманітніших заходів, які покликані навчати і виховувати учнів засобами мистецтва, формувати у школярів здатність сприймати і розуміти художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них та формувати ціннісні орієнтації молодого покоління [1, с.15].

Наша мета – аналіз основних тенденцій реформування середньої освіти в Україні та Польщі та визначення основних напрямів співпраці між школами та музеями, які реалізуються в контексті сучасних реформ середньої освіти. Зокрема, наводячи приклади такої співпраці намагаємось показати можливості розширення освітнього середовища поза межі закладів формальної освіти на інші суспільні інституції, які навчають і виховують школярів.

Як в Україні, так і за кордоном, тривають дискусії щодо потреби реформування середньої освіти, модернізації її змісту, підходів до організації навчання учнів, визначення ефективних форм та методів навчальної діяльності. В умовах освітніх перетворень в Україні досвід Польщі становить особливий інтерес, оскільки ця держава є однією з найближчих до нас за географічним розташуванням, культурою, багатовіковими історичними зв'язками та слов'янським менталітетом. Завдяки співпраці між нашими країнами в царині педагогічної науки та практики, досвід Польщі є доступним, його активно вивчають і вже нині він репрезентований значним науковим доробком. Про реформування середньої освіти в Польщі Т. Сербина зазначає: “Усебічна реформа освіти в Польщі, розпочата наприкінці 90-х рр. ХХ ст. охопила всі ланки системи освіти її структуру, зміст, управління, фінансування, підготовку вчителів. Розвиток польської системи освіти відбувається в напрямі побудови єдиного європейського простору, а за темпами не поступається передовим країнам Західної Європи.

Стратегією реформи є створення принципово нової системи освіти, яка б давала можливість кожній людині отримати та систематично поповнювати знання впродовж усього її активного життя – системи безперервної освіти” [10, с. 54].

Наголосимо, що ініціаторами відповідних змін у системі середньої освіти країн Європи є міжнародні організації ЮНЕСКО, Європарламент та Рада ЄС. Адаптація освітніх рекомендацій цих міжнародних організацій в Україні тривала близько десятиліття й активізувалась упродовж останніх трьох років під час формування концепції Нової української школи та її активного громадського обговорення. Зазначимо, що окрім рекомендацій міжнародних організацій, в її основу увійшли “Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років”, яка підготовлена Стратегічною дорадчою групою “Освіта” в рамках спільного проекту Міжнародного фонду “Відродження” та БФ “Інститут розвитку освіти”, а також “Концепція середньої загальноосвітньої школи України”, репрезентована Національною академією педагогічних наук України, а згодом відповідна концепція була представлена у проекті Закону України “Про Освіту”.

Відповідні рекомендації використані у проекті Закону України “Про Освіту” від №3491-д від 04.04.2016, в якому зазначено, що *“метою загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності”*. Відповідно, випускники загальноосвітніх шкіл повинні володіти компетентностями, які мають сформуватись в учнів через освіту для особистого становлення й саморозвитку, активного громадянства та соціального включення. До цих основних компетентностей належать: вміння спілкування державною та іноземними мовами, математична компетентність, основні компетентності у природничих науках та технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, вміння навчатись протягом життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадська компетентності, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя [9, с. 11–12].

Реформи загальної середньої освіти в Україні загалом передбачають створення нового змісту освіти та формування сучасного освітнього середовища, яке забезпечить умови, засоби та технології для партнерської взаємодії учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу. Відповідні тенденції характерні і для інших країн Європи, зокрема Польщі. Як зазначає Л. Волинець, “надзвичайно потужною, особливо в країнах Західної Європи, є тенденція до розвитку політики партнерства. *Політика*

партнерства – це використання потенціалу всіх суспільних, насамперед мистецько-культурних, ресурсів у наданні загальної освіти – як формальної, так і неформальної. Крім міністерств культури і освіти, учасниками реалізації політики інтегрування мистецько-культурного виміру в загальну освіту, здійснення найрізноманітніших мистецько-культурних проектів є також й інші міністерства. У Польщі мистецька освіта підпорядкована Міністерству освіти, що разом з Міністерством культури, напрацьовує спільні програми з мистецької освіти дітей і молоді. Прикладом може бути програма “Стежини”. Її мета допомогти дітям навчитися спілкуватися міжнаціональною мовою мистецтв, долаючи національні і мовні обмеження. Програма фокусується на сучасному мистецтві, на візуальних мистецтвах, театрі, відео, літературі, тощо” [2, с. 41].

В Україні, на жаль, немає подібної співпраці між Міністерством Освіти та Міністерством Культури, однак налагодилась тісна співпраця поміж загальноосвітніми школами та бібліотеками, театрами, культурними осередками та музеями, які окрім культурологічної функції ще й виконують функцію освітню. Як зазначає О. Караманов “закономірне звернення до освітньої функції музею здійснює справжню “міждисциплінарну революцію”, надаючи змогу проектувати, розробляти та втілювати в життя найсміливіші музейно-педагогічні програми та проекти, що мають не лише інтегруючий характер, а й по-справжньому дозволяють реалізувати нові навчальні і виховні стратегії” [6, с. 35]. Застосування музейної педагогіки, яка тільки формується в Україні, у навчальному процесі загальноосвітньої школи дає змогу плідно використовувати в музейній діяльності такі педагогічні принципи, як наочність, доступність, систематичність та послідовність і науковість.

Очевидно, що освіта в музеї є особливою, іншою ніж у школі чи навчальному закладі. Підставою для освіти в музеї є добра воля відвідувача, хоча для розширення можливостей самоосвіти можна застосовувати й організовані навчальні методи. Тому для забезпечення максимальної якості й ефективності музею музейні працівники – і не тільки освітнього відділу – повинні володіти відповідними компетенціями, щоб урахувати потреби відвідувачів різних вікових категорій, сфер зацікавлення, здібностей, знань, уподобань і різного особистого досвіду [5, с. 5]. Це свідчить про те, що серед розробників музейно-педагогічних проектів для школярів повинні бути люди, які володіють знаннями з педагогіки та психології, історії та мистецтва, знаннями специфіки побудови музейних колекцій. Лише за такої умови можна досягнути високої ефективності навчання і виховання у музеї. Завдяки консолідації зусиль спеціалістів з різних галузей знань та середовищ можливо урізноманітнити форми і методи педагогічної взаємодії із школярами та створити невимушену творчу атмосферу, яка сприятиме

розкриттю уподобань учнів, їхніх талантів і здібностей. Загалом застосування диференційованого підходу до різних груп відвідувачів у просторі музею передбачає використання нетрадиційних методів навчальної діяльності (дидактичних ігор, елементів театралізації та імпровізації, застосування творчого підходу до розв'язання нестандартних завдань відповідно до наявних умов та можливостей), що сприятиме розумовому та фізичному розвитку учнів.

Прикладом реалізації ефективної співпраці музею із загальноосвітніми школами є діяльність Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького. Співробітники музею приділяють велику увагу пошуку нових форм і методів роботи з дітьми, вихованню підростаючого покоління на досягненнях історії та культури рідного краю, формуванню музейної культури і традиції системного відвідування музею використовуючи форми роботи з дитячою аудиторією, як безпосередньо в музеї, так і за місцем навчання учнів. З цією метою розроблено інтерактивний Дитячий музейний центр зі спеціальною експозицією для різних вікових дитячих груп, де застосовують ігрові, театралізовані заходи, комп'ютерну техніку та гуртки-студії; продовжують діяти просвітницькі багатопрофільні програми “Музей і діти”, “Музей школі” для залучення учнів до відвідування музею; удосконалюється робота гуртків, клубів з краєзнавства, народознавства, літературознавства. У школах проводяться Дні і тижні музею, пересувні тематичні виставки, пізнавально-розвивальні заняття та дидактичні ігри, конкурси дослідницьких робіт. Колектив Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького також був ініціатором та організатором музейних форумів в Україні, а їх було три – у 2005р., 2008р., 2011р. та круглого столу “Музей і діти”, що проходив у вересні 2008 р. у рамках Другого Всеукраїнського музейного фестивалю у Дніпропетровську. Організація таких науково-просвітницьких заходів сприяла, налагодженню комунікації та обміну досвідом між педагогами та музейними працівниками і була спрямована на аналіз креативних форм і методів музейної взаємодії [8, с. 78].

Іншою сучасною тенденцією реформування середньої освіти в Україні, Польщі та загалом у країнах ЄС є *інтегрування змісту мистецьких та інших дисциплін загальноосвітньої школи*, що надає змогу більш комплексно та всеохоплююче підійти до вирішення основних завдань організації навчального процесу. Зокрема, Л. Волинець стверджує: “Важливою тенденцією розвитку загальної мистецької освіти у країнах ЄС є інтегрування компонентів її змісту у зміст практично всіх традиційних дисциплін: суспільствознавчих, мов, фізики, математики, тощо. Так, у Польщі, елементи мистецької освіти входять до складу таких освітніх предметів як медіа-освіта, культурна спадщина регіону, польська культура в контексті цивілізації

Середземномор'я тощо. Мистецтво та музика можуть також вивчатись як один інтегрований предмет – “Мистецтво”. Частиною змісту обов'язкових програм з польської мови та літератури, а також історії можуть бути кіно та театральне мистецтво. Однак, мають місце і зворотні інтегративні зв'язки. Не лише мистецькі дисципліни інтегруються в інші шкільні предмети, а й останні інтегруються в мистецькі предмети [2, с. 44–45].

Хоча в Україні відповідні тенденції музейної освіти втілюються зі значним відставанням порівняно з іншими країнами ЄС та Польщі зокрема, та все ж знаходяться ініціативні люди, професіонали своєї справи серед педагогів, вчителів-методистів та музейних працівників, що здатні віднайти міждисциплінарні зв'язки у програмах навчальних дисциплін загальноосвітньої школи та подати їх так, щоб поєднати музичне та образотворче мистецтво, художню культуру і українську літературу з історією, географією, англійською мовою, біологією та навіть фізичною культурою.

Прикладом реалізації відповідних тенденцій в музейній освіті є “Педагогічний марафон”, який організувала заслужений учитель України Ірина Ласкій на базі середньої загальноосвітньої школи № 50 ім. А. Макаренка в місті Львів. Оригінальність її задуму визначає той факт, що марафон по суті, почав реалізуватися щорічно у межах різних проєктів, що передбачало безпосереднє проведення тематичних інтегрованих уроків на експозиціях у музеях, організація екскурсій, інтелектуальних ігор, зустрічей з митцями тощо. “Педагогічний марафон” охоплює елементи музейної педагогіки та вивчає актуальні проблеми навчання й виховання учнів засобами мистецтва. Зокрема, наголосимо на його спрямованості на використання “живого мистецтва” у процесі художньо-естетичного, морального, креативного розвитку учня, що передбачає безпосередній контакт з оригінальними творами художників, митців, письменників, обговорення їхнього значення та виконання відповідних дидактичних завдань [7, с. 555–557].

Зазначимо, що когнітивна діяльність учнів у ході таких освітніх заходів у музеї має здебільшого груповий характер, що сприяє взаємодії всіх суб'єктів навчання (організаторів музейних проєктів, учнів та батьків) та створює можливості для обміну інтелектуальними ідеями, взаємозбагаченню мистецькими цінностями та формуванню зв'язків між різними поколіннями. Зокрема, в організації музейних заходів простежується певний відхід від використання стандартизованих методів педагогічної взаємодії, таких як лекція чи традиційна екскурсія, ефективність яких є досить низькою, пояснюємо пасивністю ролі відвідувачів, на користь активних та інтерактивних методів, які заохочують до безпосередньої участі та дружнього спілкування, прогнозування навчальної діяльності та вибору досконалої

технології для досягнення визначених освітніх результатів. Все більшої популярності набувають такі методи навчання, що ґрунтуються на отриманні знань з навколишнього світу через використання наочності та застосування мисленнєвих операцій (аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування), які спонукають звертати увагу на особливості, деталі предметів з навколишнього світу, їхнє співвідношення між собою, певні зв'язки і закономірності, формують цілісне уявлення про світ та місце людини в ньому.

Освітньо-виховну і водночас дослідницьку функцію активно здійснює Державний природознавчий музей НАН України у Львові. Діяльність працівників музею спрямована на формування знань відвідувачів, екологічне, природоохоронне й естетичне виховання населення в процесі експонування зразків живої природи, а також використанні їх для внутрішньомузейних і позамузейних форм освітньо-виховної роботи.

Для удосконалення форм співпраці між музеєм та загальноосвітніми школами працівники Державного природознавчого музею НАН України розробили й репрезентували Просвітницьку Інтернет-програму “Молюски”, яка може бути використана у процесі викладання зоології. Це зумовило необхідність відкриття у межах ППП “Молюски” окремого піддомену з досить символічною назвою “З молюсками по Україні”. Ця назва ніби запрошує вчителів та їхніх учнів здійснити віртуальну подорож нашою країною та познайомитися хоча б з найбільшими та найпомітнішими молюсками, поширеними в різних її регіонах [4, с. 27–28]. Відповідні електронні ресурси, розроблені працівниками дослідницького відділу музею, вносять вагомий внесок у модернізацію навчального процесу, створюють можливості для застосування наочності під час організації освітніх заходів у музеях природничого профілю, так і під час пояснення, узагальнення, систематизації та перевірки знань учнів на уроках зоології у школі. Звісно, електронні зображення не здатні повною мірою замінити реальні музейні експонати та артефакти, які можна детально роздивитись, доторкнутися до них, однак завдяки їм можна сформувати в учнів інтерес до поглибленого вивчення певної тематики, спонукаючи їх до відвідання музею і навчання протягом життя.

У своїй науковій розвідці ми дійшли висновку, що сучасні тенденції до інтегрування змісту мистецьких, природничих та гуманітарних дисциплін та встановлення партнерських взаємовідносин між загальноосвітніми школами та музеями є актуальними для України і виникають у контексті реформ середньої освіти, спрямованих на організацію взаємодії усіх суб'єктів навчального процесу, обмін досвідом між різними віковими групами, формування практичних навичок та активізація взаємодії з навколишнім світом, поглиблення інтересу до вивчення конкретних предметів, мотивація до відвідування музейних закладів.

Зазначимо про позитивну динаміку налагодження співпраці між культурними, громадськими та освітніми установами, їхніми працівниками, розширенням спектру їхньої діяльності, вихід за рамки конкретних установ у міждисциплінарні проекти, започаткування та підтримка громадських ініціатив, розширення аудиторії відвідувачів. Аналіз діяльності Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І.Яворницького, Державного природознавчого музею НАН України та інших музеїв міста Львова дає підстави вважати, що співпраця школи і музею найчастіше реалізується в таких напрямках:

- проведення навчальних занять на території музею;
- організація днів музею у школі;
- застосування навчально-методичних ресурсів музею у навчальному процесі загальноосвітньої школи;
- організація співпраці між освітянським та музейним середовищами (організація конференцій, круглих столів, тренінгів).

Отже, освітянська і музейна справа мають чимало спільного, вирішують актуальні сьогодні проблеми модернізації змісту шкільної освіти, наявних форм, методів та засобів навчання і формулюють спільну мету – виховувати свідоме й креативне підрастаюче покоління, яке здатне до саморозвитку та навчання протягом життя.

1. Васишин М. С. Інноваційна освітня діяльність музеїв в Україні і Польщі / М. С. Васишин // *Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи: Матеріали науково-практичної конференції (24-25 вересня 2013р.)*. – Київ : Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – 2013. – С. 15–17.
2. Волинець Л. Тенденції розвитку загальної мистецької освіти в країнах Європейського Союзу / Л. Волинець // *Порівняльно-педагогічні студії*. – 2009. – №2. – С. 36–46.
3. Гохстрат Е. Теорія навчання Девіда Колба в музеї: Мрійник, Мислитель, Прагматик, Діяч / Е. Гохстрат, А. В. Гейн; пер. з голландської Н. Карпенко // Київ : Видавець Чередниченко А.М. – 2015. – 96 с.
4. Гураль-Сверлова Н. В. Просвітницька інтернет-програма як шлях дистанційної взаємодії музею та загальноосвітніх шкіл / Н. В. Гураль-Сверлова, Р. І. Гураль // *Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи: Матеріали науково-практичної конференції (24–25 вересня 2013р.)*. – Київ : Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – 2013. – С. 26–28.

5. Караманов О. В. Музейна педагогіка в контексті багатокультурного освітнього середовища в Україні / О. В. Караманов // Шлях освіти. – 2012. – № 2. – С. 8–11.
6. Караманов О. В. Сучасні тенденції розвитку музейної педагогіки в Україні / О. В. Караманов // *Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи*: Матеріали науково-практичної конференції (24-25 вересня 2013р.). – Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник.—2013. – С. 35–37.
7. Карманов О. В. “Педагогічний марафон” як форма ефективної організації взаємодії з учнями у музейному просторі / О. В. Караманов, І. В. Ласкій // *Роль музеїв у культурному просторі України й світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі*. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС. № 2. – 2009. – Вип.11. – С. 553–558.
8. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку / Р. Маньковська // *Красзнавство*. – 2013. – №3. – С. 75–84.
9. Проект Закону України “Про Освіту” від №3491-д від 04.04.2016, режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639, доступ 15.11.2016.
10. Сербина Т. С. Реформування середньої освіти в Україні: сучасні реалії і міжнародний досвід / Т. С. Сербина // *Науковий вісник Херсонського державного університету (серія психологічні науки)*. – 2015. – Т. 2. – № 2. – С. 51–56.

*Стаття: надійшла до редколегії 25.11.2016
доопрацьована 15.03.2017
прийнята до друку 11.04.2017*

**ORGANIZATION OF THE COOPERATION BETWEEN SCHOOL AND
MUSEUM IN THE CONTEXT OF SECONDARY EDUCATION REFORMS
IN UKRAINE AND POLAND**

Mariya Vasylyshyn

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str. 7, Lviv, Ukraine, UA – 79005*

Based on various documents concerning the reforms of secondary education system, author determines general trends in the creation of cooperation between schools and other social institutions, including museums. One of the important steps made in such a direction is the experience of Poland, which provides secondary education system reform in accordance with UNESCO, European Parliament and Council of Europe standards. In addition, the author notes the achievements of the Ukrainian museums in developing the informal education, namely establishing centers for children with exhibitions for different age groups, initiating and organizing museum forums, and expanding these functions and initiatives beyond the museum projects. There are also observed such essential features that characterize lessons in museums as interchanges and integration of art and school subjects, the dialogue between different age groups and the experience exchange, the usage of visual aids and mental development. Mentioned examples demonstrate that children participation in such events promotes their initiative, enthusiasm and encompasses research functions, and for the public institutions and organizations – motivate them to expand the range of their activities and promote non-formal and informal education.

Key words: museum, secondary education reforms, non-formal and informal education, establishment of cooperation between schools and museums.